

Verkiezingsnederlaag

De verkiezingsnederlaag van het CDA in 1994 betekende een scherpe breuk in de politieke geschiedenis van Nederland. Het verlies van twintig zetels maakte een einde aan de spilpositie van de christendemocraten in het krachtenveld en aan de vanzelfsprekendheid van hun regeermacht. Voor het eerst sinds 1918 belandde de stroming in de oppositie.

In de eerste naoorlogse decennia was de spilpositie van de KVP, ARP en CHU zo vanzelfsprekend, dat het de partijen om het even leek of zij met de socialisten ter linkerzijde dan wel met de liberalen ter rechterzijde regeerden. Voor deze nogal zelfgenoegzame houding muntte de antirevolutionair Bauke Roolvink in de jaren zestig de gevleugeld geworden uitspraak 'het is lood om oud ijzer'. De drie christelijke partijen dankten de spilpositie niet alleen aan zichzelf, maar ook aan het feit dat PvdA en VVD elkaar van samenwerking uitsloten, sinds de liberale voorman P.J. Oud in 1959 had uitgeroepen dat 'regeren met de PvdA de ondergang van het Nederlandse volk bewerkt'.

In de verkiezingscampagne van 1994 poogde D66-aanvoerder Van Mierlo opnieuw dit patroon te doorbreken. Zijn politiek was erop gericht het CDA uit het centrum van de macht te stoten en PvdA en VVD tot elkaar te brengen onder het motto 'dit is het moment'. Aan deze strategie werkte mee dat de verkiezingen de eerste waren sinds de val van de Muur in 1989. Met de ineenstorting van het communisme was een groot struikelblok voor een coalitie tussen socialisten en liberalen weggenomen. Voor de christendemocraten betekende het einde van

de ideologische strijd tussen kapitalisme en communisme dat hun middelende rol tussen kapitaal en arbeid aan relevantie had verloren. Voor de katholieken was deze brugfunctie een voorname politieke bestaansgrond sinds de pauselijke encycliek *Quadragesimo Anno* uit 1931 deze 'derde weg' wees.

Geen vanzelfsprekende machtsbasis

De macht van de christendemocraten berustte voor een groot deel op die middelende functie, die in de sociaaleconomische ordening van de Nederlandse samenleving een stevige basis had in het overlegmodel tussen overheid, werkgevers en vakbeweging. Dankzij dit model was een snelle wederopbouw mogelijk geworden; nadien zorgde het voor betrekkelijk harmonische sociale verhoudingen, een beheerste loonontwikkeling en vooral arbeidsrust. Begin jaren negentig bracht de explosieve groei van het aantal arbeidsongeschikten een keerzijde van de te zeer verknoopte verhoudingen tussen de drie partijen in beeld. Uit die tijd dateert de uitspraak van premier Lubbers 'Nederland is ziek'. Een van de oorzaken van de nederlaag in 1994 was een verschil van inzicht tussen hem en de door hemzelf aangewezen opvolger Elco Brink-

man over de vraag hoe en vooral in welk tempo de patiënt te genezen. Dit verschil werd naarmate de verkiezingen naderden steeds zichtbaarder voor de buitenwereld. Brinkman wilde rigoureuus ingrijpen en alle uitkeringen voor vier jaar 'bevrozen'. Dit betekende een breuk met het beleid van de kabinetten-Lubbers om jaarlijks te bezien of ontkoppeling van uitkeringen en lonen noodzakelijk was. Wat de druistige opvolger parten speelde was niet zozeer de arrogantie als wel de vanzelfsprekendheid van de macht die er in de jaren tachtig door de successen van Lubbers was ingeslopen. De vermeende uitspraak van het Kamerlid Van Iersel 'we run this country' ging een eigen leven leiden en werd het symbool van deze vanzelfsprekendheid.

De verkiezingsnederlaag van 1994 maakte het CDA duidelijk dat de electorale machtsbasis niet langer een vanzelfsprekendheid was. De partij zou voortaan voor het vertrouwen van de kiezers moeten vechten. De tweede betekenis was dat het midden van de Nederlandse politiek niet langer zijn exclusieve domein was. Het CDA zou zich voortaan scherper ideologisch moeten profileren.

Hans Goslinga

1994

Literatuur

CDA (1994). *Rapport evaluatiecommissie*.

Kroeger, P.G., & Stam, J. (1998). *De rogge staat er dun bij. Macht en verval van het CDA 1974-1998*. Amsterdam: Balans.

Metze, M. (1995). *De stranding: het CDA van hoogtepunt tot catastrofe*. Nijmegen: Sun.

Versteegh, K. (1999). *De honden blaffen. Waarom het CDA geen oppositie kan voeren*. Amsterdam: Prometheus.